

* محمد احمد سعید *

”لگے“ لہ زمانہ کوردی دا

نہ گہر بیتو بہ سہرنجبتکی وردو
ریژمانی بہ وہ لہ زمانی کوردی
بکولینہ وہ دہرنہ کہوئی . کہ زمانی
کوردی زمانیکی فرہ گره . مہ بہ ست
لہ فرہ گریش نہ وہ یہ کہ کومہ لہ
پیشکرو باشکرو ناوگر ہمن .
نہ چنہ سہر ووشہی سادہ .
ووشہی تازہ پیک نہ ہتس بہ واتا
ووشہی نالوز «دارپژراو» دروست
نہ کہن . گومانی تیدانی بہ کہ نہ مہش
بہ لگہی رہ سہ نیتی زمانہ کہ مانہ
یہ کیتکہ لہ خاصی بہ تہ گانی کہ بووہ تہ
ہوی دہ ولہ مہ ند کردنی چ لہ رووی
زمان و چ لہ رووی ریژمانہ وہ .

نہم باشکرانہ یا پیشکرانہ لہ گانی
خوی دا ہر بہ کہ بیان نہ شی ووشہی
واتادارو بہ مانا بوونہ وہ لہ نہ انجامی
نہو گویانکاری و تہ سیرانہ بہ پنی
دہورو زہمان و سویرانی چہ رخ
گویانبار بہ سہردا ہاتوہ ، چ
لہ رووی لہ ناوچوونی ہندی لہ
دہنگہ کانیانہ وہ چ لہ سہروی
شیوہ کالیانہ وہ . وہ تہ سنا مانای
تہ وای خویان روونو ناشکرا نین .
تہنہا نہ وہ نہ پنی کہ نہ چنہ سہر
ووشہی سادہ ووشہی تہر
دروست نہ کہن و نہ بنہ ہوی گویان
واتاو روخساری وشہ بہ واتا
نہر کیتی لہ بار نہ بین لہ زمانی
کوردی دا . . . وہ لہ ریژمان دا وہ کو
زیادی بہ کی پنی واتا ناو نہ برین .
کہ چی نہر کی ریژمانیشیان ہہ بہ
وہک . ہنل ، دا ، وەر ، ہوہ . کہ ،
ک . تادوایی .

نہم باشکرانہ شی لہ لایہن زور بہی
زمانانہ بیگانہ کانو کوردہ کانہ وہ
زور باس کراون لیکولینہ وہ بہ کی
زوربان لہ سہر نووسیوہ . لپڑہ دا

جینگای نهوه نی به که بهک بهک باسیان بکهین چونکه نامهوی ووتاره که دورو دریز بکه مهوه . بهلام نهوی مه بهستی مزین نهوه به که « که » له زمانی کوردی دایه .

لهو چنداندا نووسنییک دهرباره ی باشگری « که » له زمانه « اد » ی سالی ۱۹۷۸ ی گوڤاری رۆزی کوردستان دا له لایهن (عبدالقادر محمد نه مینهوه) بکو کرایه وه . به ناویشانی ایکۆلینه وه بهک له سه باشگری « که » له زمانی کوردی دا . جا لهم ووتاره دا نه مهوی ههندی سه رنج و تیبینی بکه مهوه روو سه بارهت بهو باسه .

گه بهو لیکۆلینه وه به دا بچه رهو بیخه به سه نه رازووی رهه سهی زمانه وانێ به وه به ووردی این بدوین ده ره که وهی که له ههلا ناته واوی به ده رنی به وه ناوه روکو ووتاره کهش له گهه ناویشانه که ی دا ناگونجی . چونکه له زۆر شوین دا خۆی له باسه که شار دوو ته وهو چوه ته ناخی چهند باسیکی تره وه . که پتوهندی پتوهنی به . باسی چهن نامرازیک نه کات وهک « ێک » ی نه ناسراو . وه « که » ی ناسراو . شوناسو باشگری « که - ik » ... تادروایی .

(۱) کاک محمد نه محمد نه گه له هتانه وهی به لکه که کانی دا بۆ بۆ چونه کانی به نهجهی بۆ زمانه وانه کان بېردایه که له مه دووون . باسه که ی به هتیز تر ده بوو .

روشنی ... « سه رنجه کان » ۱ - رای نووسه له وه دایه که

باشگری « که » له زمانسی کوردی دا که به کیکه له و باشگرانه که ده بیته هۆی ده وه له مه ند کردنی زمانه که مان (۲) .

لیته دا « که - ک » سه مردوو کیانی به بهک باشگر دا وه ته نویس . به لام له کاتی که دا نه گه ره وه کو باشگر سه یریان بکه ن جیاوازیان له نیوان دا هه به . بۆ نمونه :-

دهس + ک ← دهسک . که نه سه له که ی ((ik))

لووت + که ← لووتکه

۲ - « که » دا نووسه ره نه نو . له « که کیکه له و باشگرانه سه ساوی ناسراو دروسه . ت وهک لهم ناوانه . کچ - کو - پیاو ... کچه که - کوره که - زوه که - ۳) بۆ دروست کردنی ناوه شوناس . ناسراو نامه ره نیشانه « که » به کار نهه . بۆ نهک باشگری « که » وهک :-

به رخ + که ← به رخه که

هه ناره + که ← هه ناره که

به لام له ههندی شوین دا ته نه نا « که » دیار نه بن به تابه نی له و ناوانه ی که به ده نکی بزوین کوتای - یان دی وهک :-

ووشه + که ← ووشه که

مامۆستاه که ← مامۆستاه که

دۆ + که ← دۆکه

هه ره من + که ← هه ره من که

هۆی نه مهش نه وه به که دوو بزوین به به که وه دین بزوینی کوتایی ناوه که و بزوینی سه ره تای نیشانه ی « که » له و به شه دا

به کتیکان تن نه چن نه بین له سه نمونه کانی دا بزوینه کورته که ی سه ره تای « که » تن چوه . چونکه نا بن دوو بزوین به دووای به کدانه . حازی وانی هه به که بۆ نه وهی هه ردو بزوینه که پیا ریزری ده گیکی بنجه بزوین نه چته نیوانیانه وهک .

کا + که ← کابه که

دۆ + که ← دۆبه که

۳ - سه ره له هه مان به ره گراما دا باسی ناوی نه ناسراوی کردووه که سه ره به ناویشانی باسه که نی به . وه پتوهندی به باشگری « که » وه نی به . به لکو نامرازیکه | نیشانه به که ناو نه کات به ناوی نه ناسراو وهک : به رخ + ێک ← به رخیک

نیشانه ی « که » ی ناسراو | شوناس باشگره یا خود باشگری « که » به وه نه « ێک » یش باشگره به لکو هه ردوویان دوو نیشانه ی ناسراو نه ناسراون / شوناس و نه شوناس .

(- دینه سه ره نه وهی که باسی ده وری « که » بکات . نه وی شایانی باسی بیت لته دا وه کو باشگر نه در به نه له م . به لام له ههندی شوین دا به ته واوی بۆی نه چوه وهک :-

۲ - هۆی دروست کردنی ناو له ناو . نه نه و نه کان دا . ووشه ی چر « ناو نی به به لکو ناوه لئاوه . نه لئین دارستانیکی چره ... بانی

بناو له ناوانا دروست ده کات نه و مانایه ی که ناوی به که م هه به نی ده کو رین بۆ ناویکی تر وه که :-

پیس ← پيسگه .
 جوان ← جوانگه .
 تادوایی ۰۰ (۴)

به که میان جنی خۆی نی به چونکه
 پیش خۆی ناوه لئاوه وه « پيسگه »
 ش همرئاوه لئاوه .. جگه له وهش
 ئەلن « ئو واتایه ی که ناوی به کهم
 هه بهتی « هه له به . نه بوایه
 پینوسبیانه ئو واتای که
 ناوه لئاوی به کهم بان ووشه ی به کهم
 هه بهتی ده گۆریت .
 ۵ - « که » ناو له فرمان دروست
 ناکات وهك كاك (عبدالقادر) ئەلن
 « که » به کیکه له پاشکرانه ی که
 ناو له فرمان دروست ده کات وهك \\
 ته پکه - فرکه . (۵) ..

به لکو « که » نه چیتته سر ره گی
 فرمانو نه یکاته ناو ... وهك
 نمونه کاتی خۆی .

۶ - له لاپه ره « ۵۶ » دا ده وری
 « که » ی به چهند جۆر باس کردوه
 وهك « که » ده بپته مارج له رسته ی
 که تۆ نه رۆیت منیش ناچسم . وه
 ده بپته ناوه لکار له رسته ی ، که تۆ
 هاتی من دەم نووسی .

ده بپته نامواری به یه ونده ی له
 رسته ی نامه گی که تۆ هینات من
 بروم . وه له م رستانه دا که
 همرستیکیان ئالۆزن وه « که » وه کو
 نامواریکی پیه ونده ی یاخوود لیکده ر
 به کار هاتووه دوو رسته به یه که وه
 نه به ستن .

۷ - له باسی پاشگری « ک » ((ik))
 دا له هه ندیج جیکه دا به هه له جووه .
 وهك له خالی دووم نوسبویتسی
 نه بپته هۆی دروست کردنی ناو له ناو

به لام له هه ندیج نمونه کانیدا بسۆی
 نه چووه وهك :-
 دی ← دپک .
 تهی ← تهپک ...
 دی، و تهی هه ردووکیان ناوه لئاوان
 ئەك ناو ...

دی بۆ سه گی هار . بان مرۆنی پین
 چه باو چاونه ترس وه یا بۆ شتی
 نهوتری که زبر بیت .
 وه تهی ناوه لئاوه نه بوایه نهمانه ی
 له خالی سێ به م دا باسی بگر دایه ..
 د ... نه گهر بپته وه سه ر
 ناو نیشانی روتاره که وه ناوه رۆکی
 نه بینین جیاوازی به کی زۆر له
 نیاوان دا هه به . ناو نیشانه که
 له باره ی پاشگری « که » وه په .
 له ناوه رۆکدا باسی نامواری « هکه »
 و « ێک » ناسراو نه ناسراو نه کات .
 وه به وه وه نه وه ستاوه چووه له
 جیاتی نیشانه ی « هکه » ی شوناس
 پاشگری « که » ی به کاره ی ناوه .
 که نهمش له ریزمان دا هه له به کی
 گه وه ره به . وه هه ره ها وه کو
 نامواریکی به یه ونده ی ناوی بردووه .
 وشپوه ی (ik) پشی له هه مان
 باس دا به کاره ی ناوه . به کورتسی
 بابته که ی تیکه ل و پیکه ل و ئالۆز
 کردووه به ته وای مه به سته کانی
 نه پیکاره ...

... له کۆتایی دا چه زنه کهم نه وه
 یوون بکه مه وه که « که » له زمانی
 کوردی دا به چهند شپوه به ک خۆی
 نه نویتن وهك :-

۱ - « که » ره گی کردار / چاوگی
 « گردن » ه .

۲ - « که » نامواری لیکه ره وهك
 لهم نمونه ناوه دا .

من که پێبوارم سه ره پینی نه روانم .
 نهو پیاده ی که تۆ بینیت باوکی
 نازاده .

۳ - « که » وهك باشکر نه چیتته
 سه ر ووشه ی ساده و ووشه ی
 داوێژراو دروست ده کات وهك :-
 ۲ - نه چیتته سه ر ناوی ساده و
 ناوی داوێژراو دروست ده کات .
 نمونه :-

لنت + که ← له تکه ، لوت +
 که ← لوتکه .

ب - نه چیتته سه رئاوه لئاوی ساده و
 ناوی داوێژراو دروست نه کات
 نمونه :-

رهش + که ← رهشکه ، قوول +
 که ← قوولکه .

ج - نه چیتته سه ر ناوه لئاوی ساده و
 ناوه لئاوی داوێژراو دروست نه کات
 نمونه :-

پیس + که ← پيسگه .

د - نه چیتته سه ر ره گی فرمان \\
 چاوه گی ساده و ناوی داوێژراو
 دروست نه کات نمونه :-

فر + که ← فرکه ، تهپ +
 که ← تهپکه . که له (فرینو
 ته پین) ه وه هاتووه .

(۱) کۆفاری رۆژی کوردستان ژماره
 « ۵۱ » ی سالی ۱۹۷۸ .

(۲) - (۳) کۆفاری رۆژی کوردستان
 ژماره « ۵۱ » ی سالی ۱۹۷۸ .
 ل \ ۵۶

(۴) - (۵) هه مان سه رچاوه هه مان
 لاپه ره . ستوونی دووم .

(۶) هه مان سه رچاوه لاپه ره « ۵۷ »
 ستون دووم .